
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2015 (год. XXIV), ISSN 2367-8585

Северина ПЛАЧКОВА

ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ВЪРХУ ПАРТЕНИЙ ПАВЛОВИЧ И НЕГОВАТА „АВТОБИОГРАФИЯ“ (Втора част)

Severina PLACHKOVA

STUDIES IN BULGARIAN ON PARTENII PAVLOVICH AND HIS „AUTOBIOGRAPHY“ (Second Part)

Целта на този текст е да представи приносите на българските учени за познанието на автобиографията на П. Павлович. Прегледът на научните изследвания тръгва от Й. Иванов, който пръв открива значението на Партений като личност с принос за духовното и историческото развитие на южното славянство. Коментира се заслугата на П. Динеков за подреждането на Партений в редиците на българските възрожденски писатели. Отделя се и внимание на написаното от редица други учени, както и на единственото към настоящия момент цялостно изследване на живота и делото на П. Павлович, направено от П. Бояджиев. В него откриваме и посоката на бъдещи търсения в интерпретацията на Партениевия герой – едновременно страдалец и човек на действието.

Ключови думи: *Партений Павлович, автобиография, изследвания, акценти, приноси.*

The aim of the current article is to present the contributions of Bulgarian scholars to the recognition of Partenii Pavlovich's Autobiography. The digest of research literature starts with the work of J. Ivanov. He is the first to discover the meaning of Partenii's personality in terms of the spiritual and historical development of Southern Slavic people. The author comments P. Dinekov's contribution for including Partenii in the list of 19th century Bulgarian writers. Studies by many other authors are also

taken into account, including that of P. Boyadzhiev which is currently the only existing holistic study of P. Pavlovich's life and creative work. This publication also outlines the direction for future interpretations of Partenii's character – a sufferer in life and yet a man of action.

Key words: *Partenii Pavlovich, autobiography, studies, highlights, contributions.*

Ако Б. Ангелов в своя очерк все още се колебае „кое е главното в разказа – дали многобройните страдания на автора, дали волните и неволни странствувания, дали голямата му любознателност и стремеж към повече знания, дали силната привързаност към източноправославната вяра [...], или пък любовта му към философско-религиозни диспути в защита на православието” (Ангелов 1964b: 36), то друг изследвач – Константин Мечев – е категоричен: „Център на Автобиографията са страданията, преживяни от Партений в защита на православието, тоест на политическите права на сърби и българи.” (Мечев 1967: 101).

В статията си К. Мечев прави кратък преглед на дотогавашните изследвания върху Партениевата Автобиография и акцентите в тях, като стига до извода, че тя е добре оценявана от изследователите, но „редица от изказаните досега мнения и преценки, особено що се отнася до систематиката на Партениевото автобиографично изложение и за идейната насока на творбата му, се нуждаят от доуточнявания, а някъде и от съществени корекции” (Мечев 1967: 94).

За завръзка на Партениевия разказ К. Мечев приема израза: „Слава богу, това неведнъж ми се е случвало в моите странствувания!”, с който според него завършва ретроспективно написаният увод на автобиографията, като отбелязва, че описвайки страданията си, „чрез самите факти на изложението си, показва горещата си преданост към християнското православие, което за него е равносвойно на свобода за българи и сърби и за останалите балкански народи, поробени от турците” (Мечев 1967: 96). Според Мечев мнението, че Партений не е излагал ясно мислите си и не пишел системно, се нуждае от корекция, тъй като това е вярно само от гледна точка на външната прегледност, но „що се отнася до логическата и идейна последователност на мисълта в разказа, тя е налице”, а онова,

което свързва встъплението със следващия разказ, е авторската мисъл, че той е „борец и страдалец в името на православието”, който „схваща своята дързост като един зов за свобода” и „внушава един отрицателен отговор спрямо установения ред – че е време с търпението и подчинеността да се свърши, че трябва да се противодейства на врага: на активността следва да се отговаря с активност, на удара с удар...” (Мечев 1967: 96). Определяйки Партений като „човек на действието”, К. Мечев прави аналогия с Паисий Хилендарски и Софроний Врачански, наричайки го „представител на ренесансовия градивен подход към света и живота” (Мечев 1967: 97).

През 60-те години на XX в. Партений Павлович бива приличан и от историка на славянските литератури Емил Георгиев като илюстрация на Българския предренесанс, в който книжовници като него, Христофор Жефарович и Йован Раич „вливат нови ренесансови струи и приобщават нашия народ към руското просветно и културно движение от XVII–XVIII в., а също и към сръбското на XVIII в.” (Георгиев, 1962: 265). Ем. Георгиев разглежда паралелно живота и дейността на Партений Павлович и Хр. Жефарович – културни и книжовни дейци, които сръбската културна общественост приема като свои, но които не забравят, че са българи. Според него Партениевата Автобиография „рисува участта на един български Ахасфер, на безотечествения българин от епохата, с написването ѝ той изразява един човешки... ренесансов стремеж да занимае хората със себе си, с горчивата си, но богата с преживявания участ” (Георгиев, 1962: 266), като с нея се явява предшественик на Софроний Врачански.

В следваща публикация (Георгиев 1965: 79, 80–81, 121, 122, 123) той допълва горепосочената характеристика, като отбелязва, че със своята Автобиография Партений е предшественик както на Софроний, така и на сръбския просвещенец Доситей Обрадович, чиято автобиография е „истински просвещенски роман”. Според Ем. Георгиев с автобиографията си Партений поставя начало на един жанр, който става любим сред писателите на Южнославянското просвещение, представящ най-подходящо литературно средство за изразяване стремежа на просвещенците към образование и към нови форми на живот, а със стихотворството си той продължава южно-

славянския славянизъм, характерен за епохата, и е един от родоначалниците на южнославянската „пиитика“ (Георгиев 1965: 81).

По отношение на стихотворството Емил Георгиев твърди още, че Христофор Жефарович, Партений Павлович и Йован Раич поставят началото на новото „славянско стихотворство“ у южните славяни (Георгиев 1965: 122), като в творчеството и на тримата прославата на Русия заема важно място, като отбелязва, че „вярата в силата и освободителната роля на Русия, родена в нашия Преренесанс, в епохата на Възраждането ни ще стане голяма движеща сила“ (Георгиев 1965: 123).

В „История на българската литература“ от 1966 г. в частта „Литературата от средата на XVIII в. до двадесетте години на XIX в.“ Ем. Георгиев препечатва с известни промени и допълнения вече познатите от предишни публикации характеристики на Партениевите живот и творчество (Георгиев 1966: 22–25). Подобна обща характеристика откриваме и в следваща публикация, но от 70-те години на XX в. (Георгиев 1973 а: 146–147)

В контекста на засилен интерес към барока в чешкото литературознание (Бехиньова 1969: 100–121; Бехиньова 1975: 82–98), и някои български учени, сред които и Емил Георгиев, правят опит да открият черти на това естетическо направление у българските книжовници от втората половина на XVIII в., които работят сред сърбите и при които би могло да се мотивира влияние на това направление (Георгиев 1971:46–62; Георгиев 1972:87–91).

Като представител на барока в развитието на българската литература е представен и Партений Павлович в негова статия в сборника му от 70-те години „Българската литература в общославянско-то и общоевропейското литературно развитие“ (Георгиев 1973b: 195–196). Според Ем. Георгиев в сферата на барока поставят Партений както неговите посещения на Виена и Неапол, така и дейността му сред сърбите в Австрийската империя. Бароковите черти в Партениевото дело той вижда в стремежа му да „даде отпор на активността на Противореформацията, насочена срещу православието, и когато изявява българската си народност, чувствавайки вече национален гнет в средновековните многонационални империи“, а Партениевото стихотворение „Прослава на сръбските крале“ според Ем.

Георгиев възниква в атмосферата на южнославянската общност, т.е. на бароковия славянизъм (Георгиев 1973b: 195–196).

През 60-те години на XX в. за живота и делото на Партений Павлович пишат още Михаил Арнаудов, Николай Тодоров, Иван Богданов, Михаил Гавазов, Владимир Мигев, Лука Вайсилов, Петър Петров.

В монографията си от 1962 г. „Паисий Хилендарски. Личност, дело, епоха” (Арнаудов 1962: 40–41). Михаил Арнаудов разглежда Партений като „крайно интересен съвременник на Жефарович и все като него ратник за южнославянската светска и религиозна просвета в национален дух”, „предтеча на големите възрожденци и човек с рядка начетеност”, който „ако като писател не е упражнил никакво влияние, то като проповедник, в лични срещи и в речи по разни поводи, той не е скривал своите националнобългарски и християнско-православни чувства” (Арнаудов 1962: 40–41). М. Арнаудов изказва преположението, което прави и Й. Иванов – за срещата и познанството между Партений Павлович и Паисий Хилендарски, но това се случва преди друг изследовател – Б. Ст. Ангелов – да поправи това твърдение две години по-късно (Ангелов 1964: 9).

В сборника „Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962)” публикуван през същата година по случай 200-годишнината от „История славянобългарска” тази поправка не се налага, защото в статията си „Българо-гръцките отношения през XVIII в., отразени в Паисиевата История” (Тодоров 1962: 452) името на Партений Павлович е въведено именно чрез въпросното „разминаване” между двамата възрожденци. В няколко изречения той разказва „извънредно живата му автобиография”, като поставя акцент върху съдържашото се в нея „важно сведение”, че при престоя си в Костур слуша при „философа Методия йеромонаха” забранената картезианска философия, Н. Тодоров прави заключението, че Декартовата философия прониква в българска среда още към средата на XVII в.

Името на Партений Павлович се среща в излязлата през 1966 г. „Българска литература в дати и характеристики. 817–1965” (Богданов 1966: 120, 128–129) срещу две години – тази на раждането му и годината на написването на неговата Автобиография. Кратки биографични данни за Партений откриваме и в „Кратка българска ен-

циклопедия” от 1967 г. (Кратка 1967: 48). Партений Павлович присъства и в енциклопедията от края на 80-те години „Българската възрожденска интелигенция” (Българската 1988: 488), но в нея (вероятно поради недоглеждане) е допусната грешката, че той е автор на „няколко автобиографии”. Тематични статии за Партений Павлович и неговата Автобиография съдържа и излязлата през 1996 г. (II изд. 1997) „Енциклопедия на българската възрожденска литература” (Енциклопедия 1997: 9–10, 522–524).

През 60-те години във в. „Силистренска трибуна” излизат три статии за П. Павлович от силистренски автори (Вайсилов 1960, Гавазов 1969 и Петров 1968), както и една статия във в. „Народна младеж” (Мигев 1966).¹

Публикациите припомнят познати факти от Партениевата биография, а също така обговарят ключови пасажки от неговата Автобиография.

Както стана дума по-горе, в посока жанрови възможности и композиция са и по-късните изследвания на Д. Петканова и на В. Мутафчиева. Д. Петканова не прави подробен анализ на Партениевия текст, но отбелязва някои негови особености като литературно произведение и се спира на личността на неговия автор. Тя определя Автобиографията като „куп спомени, често подредени без ясна логическа връзка помежду си“, не завършена литературна творба, а „един опит за автобиография, първа нейна редакция“, характеризираща се с „фрагментарност и непоследователност на изложението“ (Петканова 1974: 247). Нека припомним, че и преди това тя е определяна като „твърде неорганизирано съчинение” и „работен авторски екземпляр” (Ангелов 1964: 36), като писана „без добре обмислен план” (Киселков 1956: 395), „външно неорганизирана, но внушителна с вътрешното си идейно сцепление” (Мечев 1967: 101).

Д. Петканова обръща внимание на това, че Партений Павлович често разказва за своите патила, но не успява да достигне до ясни художествени обобщения, не изпъкват ярки картини на соци-

¹ Статия от този автор по случай 220 години от смъртта на П. Павлович излиза отново на страниците на в. „Силистренска трибуна“ през 80-те години (Вайсилов 1980: 4). По повод годишнината в същото издание пише и Пирин Бояджиев (Бояджиев 1980b: 4).

алното или икономическото положение на народите, сред които той живее. Според нея на страданията често липсва мотивировка – не е посочена причината им, а само е *зарегистриран фактът*, или назованата причина е частна, свързана с характера и темперамента на личността. Тя обръща внимание на факта, че страданията са разгледани преди всичко на верска основа: „Авторът мрази турците не като поробен българин или сърбин, а като православен християнин, за когото всичко християнско е скъпо и истинно. За него натискът върху православието е обида, която дълбоко го вълнува.“ (Петканова 1974: 251). Поставяйки акцент върху православната идея, която у Партений застава над националните интереси, Д. Петканова коментира направената още от Й. Иванов констатация така: „У Партений не е изразено определено национално съзнание. Господстващото съзнание у него е това за общността на православните народи, за правотата и предимствата на православното християнство.“ (Петканова 1974:251).

В текста си Д. Петканова доуплътнява разбирането за разпознатите от предходните изследователи прояви на дързост и самочувствие у Партений. Според нейното тълкуване на действията и ситуациите Партений има отношение към съвременните политически и църковни въпроси, проявява критична мисъл и научни интереси. Той се проявява като темпераментен оратор, който има самочувствието, че може да повлияе върху съзнанието и да промени състоянието на нещата:

Той чувствава, че в поведението му има нещо героично, необикновено, което един малодушен и безпринципен човек не може да направи. Партений не крие, че поуките и мислите, които изразява, са негови собствени, че смята тези мисли за мъдри и иска с тях да окаже въздействие върху обществото... Той е убеден, че идеите му имат своя стойност. (Петканова 1974: 254).

Изследователката отчита, че макар и духовно лице, Партений Павлович се отърсва от типичната средновековна скромност, която кара книжовниците да се подценяват и самоунижават. Тъкмо обратното – независимо от връзката, която тя смята, че творбата на Партений има с традициите на средновековието: „по стил и език и преди всичко в мировгледно отношение Автобиографията на Парте-

ний има безспорна връзка със средновековната книжнина“ (Петканова 1974: 252). В нея се очертава личност, която притежава редица нови черти. Самият факт, че пръв в южнославянските литератури се заема да разкаже своя живот и че в автобиографията му преобладава все пак светското начало, вече го показва като нов тип автор с по-широк поглед върху живота и отделната личност в него. Според Д. Петканова със своя живот и дейност Партений Павлович стои „някъде в самото начало на Сръбското и Българското възраждане“. Тя смята, че неговата Автобиография съдържа редица нови интересни моменти, но не може да се окачестви като художествено постижение и може да се използва само като източник на данни за живота и личността на писателя и отчасти за времето му. Тя подчертава, че без да подценява нейното историко-литературно значение, „истинските създатели на автобиографичния жанр в историята на южнославянските литератури са Доситей Обрадович и Софроний Врачански.“ (Пак там)

Противоречия и несъответствия в твърденията на Д. Петканова, че Автобиографията на П. Павлович „не съдържа просвещенски идеи, дори достигнали стихийно“ и „неговите просветителски възгледи въобще и изявеният от съвременниците му култ към просветата остават в рамките на средновековните представи на българската и други славянски литератури“ (Петканова 1974: 246–247), следователно нямат ренесансов характер, както първоначално твърди тя, намира Илия Конев (Конев 1983: 33). В историко-литературното си проучване „Българското възраждане и Просвещението“ той изяснява характера на народностното и националното Просвещение – „две свойствени за балканските народи форми и степени на национално самоосъзнаване и взаимовръзка с общите културно-исторически преобразувания“ (Конев 1983:67), като условно нарича Партений Павлович „представител на народностното Просвещение в южнославянските земи“ (Конев 1983: 68). В изследването си И. Конев дава оценка на писаното за Партений от сръбските и българските изследователи, като смята, че макар и да са „достатъчни за оформянето на съответни обобщения...очертаните мнения не изчерпват нито реалните прояви, нито основанията за допускане на методологическите отклонения“ (Конев 1983: 70), които той

задава. Наричайки П. Павлович „третата високо просветена и хуманистична личност с български произход от първата половина на XVIII в., изявила се също в южнославянски план”, той се интересува не толкова от биографията и дейността на книжовника, колкото от неговото място в укрепването на българската историческа мисъл, като смята, че значението на неговото присъствие е много голямо и се откроява в последователното развитие на историческото съзнание – като основен народностно – и националноформиращ фактор.

През 70-те години на XX в. за живота и дейността на Партений Павлович накратко пише и Христо Христов в изследването си „Паисий Хилендарски. Неговото име, жизнен път и дело” (Христов 1972: 121–124), позовавайки се на изследванията на Б. Ст. Ангелов от 60-те години „Съвременници на Паисий” (Ангелов 1964: 5–59) и „В зората на българската възрожденска литература” (Ангелов 1969: 37–41).

Отново през 70-те се появява анонимна статия (Автобиография 1977:27) за Партениевата Автобиография, в която въпреки късната година, в която е написана, е допусната вече коментиранията погрешна атрибуция на „Песен за Русия”, която, както вече стана дума по-горе, Б. Ст. Ангелов опровергава. В края на 70-те години в монографията си „Българското националноосвободително движение 1800–1812” историкът Стефан Дойнов, опирайки се на дотогавашните изследвания върху П. Павлович, поставя акцент върху патриотизма му (Дойнов 1979: 33–37). Частични сведения за Партений получаваме и от „Книга за Паисий” на Надежда Драгова (Драгова 1972: 27, 59–65, 109–110).

Като „израз на повишено творческо самочувствие” разглежда появата на автобиографичния жанр Вера Мутафчиева. По отношение на Партений Павлович тя твърди, че „именно той пренася в книжовността на южните славяни разглеждания жанр“, а Доситей Обрадович и Софроний Врачански като автобиографи от своя страна са повлияни от примера на Павлович. (Мутафчиева 1984: 40) В. Мутафчиева държи да подчертае, че „още при тази първа проява на автобиографията като такава (а не като разгърната или неразгърната приписка) собственият животопис в нашата възрожденска литература издава светски черти“, а Партений „без оглед на своето

монашеско звание и духовно образование и принадлежността си към православната йерархия [...] подбира от живота си онези епизоди, които са свързани с *политиката* от неговото време“ и „отдава сякаш по-тежко значение на политическата, нежели на духовната страна на общественото битие“ (Мутафчиева 1984: 40). Мутафчиева е поредният сред изследвачите, който поставя силен акцент върху ролята му на политически деец, обяснявайки понесените от него страдания и неговия „остър и компетентен интерес към съвременните му събития, осведомеността, която показва в автобиографията си“ именно с изпълняването на „не изключително душеспасителни задачи“ (Мутафчиева 1984: 41). По отношение на „политическия му хоризонт“ тя смята, че „Павлович стои над Софрония като автобиограф“ (Мутафчиева 1984: 41), но пък отчита по-бедната му дарба на разказвач.

В. Мутафчиева смята, че Партениевата Автобиография разкрива качествено нова спрямо средновековието корелация – не само съдържанието ѝ, но и взаимоотношението между Аза и света, което тя показва. И макар да отбелязва, че светската струя и ренесансовите ѝ черти са оценени по достойнство от редица изследователи (Б. Ангелов, В. Киселков, М. Арнаудов), според нея Автобиографията „не е достатъчно изтъкната като наистина първия модерен собствен животопис в нашата възрожденска литература“ (Мутафчиева 1984: 41), „плод от авторовото самосъзнание за историческа роля и дори за историческа мисия“.

Тук трябва да споменем доста по-късната статия на Албена Баева върху автобиографията на Партений Павлович (Баева 2005–2006: 223–228), която има за цел да открие организиращия принцип на текста, чрез който да се осветли въпросът за началото на автобиографичния дискурс в българската литература. Авторката откроява като основен реторическия принцип на организация, който отново поставя творбата в рамките на средновековната реторическа традиция. Акцентът върху реториката вписва изследването на Баева в нова посока, което я разграничава от изследователите от предходните десетилетия, които са доста сходни. Според авторката тематическата цялост на текста и вътрешната авторска позиция на Партений да бъде свидетел на вярата, недвусмислено поставят Автобиографията

в теологическите и реторическите рамки на средновековната православна литература. Тя смята, че названието автобиография е до голяма степен условно, защото автобиографичните елементи са предвестник на автобиографичния жанр в българската литература, но тяхната организация се подчинява на водещия реторически принцип.

А. Баева твърди, че за да защити основната си идея – православно вяра, източноправославното изповедание, Партений си служи с основния реторически принцип на убеждението чрез примера, като за тази цел илюстрира идеите си чрез примери от Стария и Новия завет (Откровението на Йоан Богослов, Изход, Юдит, Евангелието на Матей, цитати от различни творби на ап. Павел и парафрази), използвайки ги като аргументи, които защитават или доказват основните му идеи; използва различни исторически събития, примери из живота на светците и мъчениците, на светите отци, на учителите, апостолите, а също и примери от личния си живот. Т.е. целият текст е организиран върху този реторически принцип на примера.

Авторката приема, че Партениевият текст може да бъде разделен на няколко части според основния библийски цитат, около който се организират размислите на Партений: автобиографична, назидателна, историческа и богословска. А по отношение на начина на вътрешното пораждане на текста, то позицията на Партений е позиция на свидетел (на вярата):

Целта на Партений е не да напише собствената си автобиография – да изповяда страданията си и да разкаже за пътешествията си или да изложи личния си дневник, – целта му е, в един труд, наистина не съвсем строен композиционно, но идейно издържан, т.е. на външната разноелементност от автобиографизъм, панегиризм, дискуссионност и апологетичност съответства вътрешно дискурсивно единство. Партений защитава правата вяра, източното православие от позицията на свидетел. (Баева 2005–2006: 228)

Партениевата Автобиография според Баева принадлежи към средновековния тип мислене, тъй като тематичната ѝ цялост, както и вътрешната свидетелска позиция на Партений я поставят в теологичните и реторическите рамки на средновековната православна литература и общност, а автобиографичните елементи са „в зачатък,

тласък за бъдещия автобиографичен жанр в българската литература“ (Баева 2005–2006: 228).

Автор на първото (и последно към настоящия момент) цялостно изследване на живота и делото на Партений Павлович е Пирин Бояджиев (Бояджиев: 1988)². Монографията разглежда в хронологичен ред етапите от живота на Партений Павлович, представя борбата му за православно единство, очертава културната и политическата му дейност³. Партений е видян като „човек на Просвещението, изпреварил времето си сред югоизточноевропейските славяни“ (Бояджиев 1988: 3), оценяван със закъснение както от съвременниците му, така и от поколенията. П. Бояджиев обстойно анализира Автобиографията, определяйки я като „неговото най-голямо и най-ценно произведение“, „художествен, правдив документ за личността на автора“ (Бояджиев 1988: 59), а него като „първооткривател, предшественик, основоположник на автобиографичния жанр както в сръбската, така и в българската литература“ (Бояджиев 1988: 36). По негово мнение, Партений е нямал преки литературни модели, а необходимостта да прави приписки от автобиографичен характер го е довела „неусетно до написването на най-значителното му произведение“ (Бояджиев 1988: 37). Той смята, че Автобиографията е писана „без литературен замисъл“ (Бояджиев 1988: 42), защото Партений не е имал намерение да я обнародва и по тази причина не ѝ е дал завършен вид. По-скоро е имал желание творбата му да бъде „свидетелство за неговия живот, борба, идеи, за великата школа на живота, през която е минал като мъченик и герой, за борческата му, любознателна личност, която често пъти предизвиква събитията“ (пак там).

Според Бояджиев в нея не трябва да се търси стройна композиция „нито в духа на каноническите образци на изповедно житие,

² Преди да намерят място в монографичното му изследване, негови текстове за Партений от началото на 80-те години са публикувани на други места (Бояджиев 1980а: 56–80, Бояджиев 1981: 33–40).

³ Изданието включва като приложение превод на творбите на Партений на новобългарски език с коментар и бележки, илюстрирано с фотоси и факсимилета.

създадено от Августин Блажени, нито на житията на светците, нито според правилата на автобиографичния жанр” (Бояджиев 1988: 42). Той смята, че съчинението на Партений е типичен пример за онази „синкретична литература”, за която говори Г. Гачев, разбираана като писменост изобщо (Гачев 1979: 39–40), или за онова „причудливо обединение” на „науката, религията, белетристиката и публицистиката”, за което говори А. Н. Робинсон (Робинсон 1963: 139).

П. Бояджиев разделя Автобиографията на три части: първата е писана вероятно през 1749 г., след ръкополагането на П. Павлович за архимандрит, откъдето според него идва и погрешната дата в началото на ръкописа. В нея са отбелязани „разни бягства, побоища, затваряния, заплахи, патила в разбъркан ред, както ги извиква потокът на спомените му, без строго спазван хронологически ред, без градация, но с тематично единство“ (Бояджиев 1988:38). Втора глава, писана вероятно през 1757, той смята, че може да бъде озаглавена „Странствования на студента и поклонника“, в която, отново без да спазва хронологически ред, говори за годините на своето учение, после за поклонническите си пътешествия. В тази глава попада и Пахомий, ученик на Йосиф Брадати. Според П. Бояджиев споменаването му като неканонизиран мъченик е доказателство за това, че в епохата, в която Партений живее, може да има мъченичество за православието. Трета глава съдържа две проповеди, силата на които според изследвача се дължи на „неповторимото съчетание на солидна богословска култура, на голяма политическа осведоменост, на богат жизнен опит, на непреклонна увереност в правотата на своето мнение, на смелост не само при избор на темата, но и в начина на изложение, в подбора на аргументите, които не са само богословски [...], но и от живота, от личните наблюдения и преживявания, от литературата и историята“ (Бояджиев 1988: 42). Според П. Бояджиев проповедите, върху чиято художествена форма Партений е работил най-много, са философско обобщение на борбата, която е водил цял живот. А в първите две части на автобиографията, целта на които е била по-скоро информативна, документална, има познания и усет за художествена форма, но липсва художествен замисъл (Бояджиев 1988: 48).

Онова, което В. Сл. Киселков изтъква като голям недостатък на автобиографията⁴, Пирин Бояджиев коментира така:

„Маршрутът му е строго определен и целесъобразен. Няма колебания и случайности. Той знае къде отива и защо, въпреки че когато след тридесет години говори за тези поклоннически пътешествия, обектите на поклонението са дадени в объркан ред.” (Бояджиев 1988: 15)

В своята монография П. Бояджиев прави съпоставки между Партений Павлович и Влад Мълъеску, както и между него, Йосиф Брадати и Паисий Хилендарски. С Влад Мълъеску го свързват близките им съдби, интереси и личностни качества. А близостта му с двамата възрожденци, чиито историзъм и патриотизъм разглежда в сравнителен аспект (доколкото могат да се открият гледни точки, които ги обединяват и разграничават), Бояджиев открива във „вдъхновената борба за запазване на народността“ (Бояджиев 1988: 57). Към образа на Партений като борец за православие П. Бояджиев добавя съвсем нов щрих. Вече говори за него като за „българин, чието родолюбие има православен облик” (пак там), за патриотизъм с православно лице.

Но този православен патриотизъм е действен, в настъпление. Партений Павлович се издига до съвременна концепция за справедлива, отбранителна, освободителна война. [...] Въпреки че вижда в нея намесата на провидението, той надхвърля ограниченията на религиозния си мироглед и изразява най-съкровената мечта на своя народ [...] (пак там).

Бояджиев твърди, че Партений „цени, разбира, прославя, даже търси мъченичеството, но като аргумент да продължи борбата за спасяване на православието с други средства” (Бояджиев 1988: 53).

⁴ „[...] авторът ѝ не очертава живота си последователно и прагматически и [...] не посочва почти никак датите на по-важните моменти и на по-бележитите случки от своя живот“; той „очертава живота си извънредно накратко, без добре обмислен план и без особена грижа за език, слог и пълнота [...] без да е възнамерявал да я напечати; тъкмо поради това не се е погрижил нито за нейната системност и стройност, нито за нейната езикова и стилова хубост“ (Киселков 1956: 395–396).

На монографията на Пирин Бояджиев се позовава Б. Илиева в изследването си „Италия в културата на Българското възрождане” (Илиева 2012: 36–38), в което разказва за Партений Павлович в контекста на българите, пребиваващи в Италия през XVIII и XIX век. Авторката цитира думите на Партений, изречени в Неапол: „И в италианския Неапол понесох плесници и бях изгонен от латинската черква, защото рекох за папата: “Non é vero pastore il Pontefice, ma é falso, perche ha fatto la schima in chesa de Jesù Cristo” (от итал. : „Не е истински пастир Първосвещеникът, а лъжлив, тъй като е направил разкол в църквата на Исус Христос” – бел. П.Б.). И в Рим, и Флоренция, и Бари по същия начин щях да пострадам, ако не бях отпътувал набързо” (Бояджиев 1988: 67), като на тази база прави извода, че той си служи свободно с италианския език, който вероятно е научил още докато е бил ученик в Княжеската академия „Св. Сава” в Букурещ. Сведения за Партений Павлович дава и излезлият също през 2012 г. „Атлас на българската литература 1740–1877” (Янев/Налбантова 2012: 16, 25–27).

Както вече стана дума, още първият изследовател на П. Павлович – проф. Йордан Иванов, – го определя като „бранител на православието”, който „с препирни и проповеди се бори против католичеството”, „търпи лишения и обиди”, скита се „преследван, затварян и изтезаван”, но „се осмелява да държи проповеди против католичеството” и е „готов да понесе всичко за своята вяра”. По този начин той отваря темата, засягана и от следващите изследователи на П. Павлович и неговата Автобиография – понасящ страдания, но и осмелен, дързък, човек на действието.

Ако вярата узаконява страданията в пантеона на мъченичеството, а дръзките действия – в героическия, то бихме могли да търсим ключа към разбиране на същността на Партениевия герой като Мъченик (за вярата) и като Герой (борец за православие). Акцентът в предстоящи изследвания върху текста на Партениевата Автобиография ще поставим именно върху тази посока на интерпретиране.

ЛИТЕРАТУРА

- Автобиография 1977:** Автобиография на Партений Павлович. // *Отечество*, 1977, № 18, с. 27.
- Ангелов 1969:** Ангелов, Б. Ст. *В зората на българската възрожденска литература*. София: Народна просвета, с. 37–41.
- Ангелов 1964:** Ангелов, Б. Ст. Партений Павлович. // *Съвременници на Паисий*. Т. 2. София: БАН, с. 5–59, 197–210.
- Арnaudов 1962:** Арnaudов, М. *Паисий Хилендарски. Личност, дело, епоха*. София: Народна култура.
- Баева 2005-2006:** Баева, А. Автобиографията на Партений Павлович. // *Епископ-Константинови четения [Шуменски университет]*, № 10, с. 223–228.
- Бехиньова 1969:** Бехиньова, В. Барокови черти на българската възрожденска историография. // *Лит. мисъл*, 11, № 3, с. 100–121.
- Бехиньова 1975:** Бехиньова, В. Барокът и литературата на българските католици. // *Лит. мисъл*, 19, № 2, с. 82–98.
- Богданов 1966:** Богданов, Ив. *Българската литература в дати и характеристики. 817–1965*. София: Народна просвета.
- Бояджиев 1988:** Бояджиев, П. *Партений Павлович*. София: Наука и изкуство.
- Бояджиев 1980 а:** Бояджиев, П. Партений Павлович. // *Балкански културни взаимоотношения*. София.
- Бояджиев 1981:** Бояджиев, П. Партений Павлович между Йосиф Брадати и Паисий Хилендарски. // *Език и литература*, с. 33–40.
- Бояджиев 1980 б:** Бояджиев, П. Пламенен родолюбец, просветител, книжовник (220 години от смъртта на Партений Павлов. Непокоен и ученолюбив дух. // *Силистренска трибуна*, 1980, № 146, 13 дек. 1980, с. 4.
- Българската 1988:** *Българската възрожденска интелигенция (енциклопедия)*. София: ДИ „Д-р Петър Берон”, с. 488.
- Вайсилов 1980:** Вайсилов, Л. Бележит възрожденец. 220 години от смъртта на Партений Павлович. // *Силистренска трибуна*, № 51, 29 апр. 1980, с. 4.
- Вайсилов 1960:** Вайсилов, Л. Силистренецът Партений Павлович – бележит български предвъзрожденски деятел. (По случай 200 години от смъртта му). // *Силистренска трибуна*, № 20, 12 март 1960.
- Гавазов 1969:** Гавазов, М. Бележит българин [Партений Павлович]. // *Силистренска трибуна*, № 118–120, 11 окт. 1969.

- Гачев 1979:** Гачев, Г. *Ускореното развитие на културата*. София: Наука и изкуство, с. 39–40.
- Георгиев 1972:** Георгиев, Ем. *Австрия и проблемът за барока в българската литература*. // Wiener Slavistici Jahrbuch, 17, с. 87–91.
- Георгиев 1971:** Георгиев, Ем. Барок в българската литература. // *Лит. мисъл*, кн. 6, с. 46–62.
- Георгиев 1973а:** Георгиев, Ем. Българско предвъзраждане. // *Българската литература в общославянското и общоевропейското литературно развитие*. София: Наука и изкуство.
- Георгиев 1973б:** Георгиев, Ем. Българското литературно и общоисторическо развитие и барокът. // *Българската литература в общославянското и общоевропейското литературно развитие*. София: Наука и изкуство.
- Георгиев 1966:** Георгиев, Ем. Литературата от средата на XVIII в. до двадесетте години на XIX в. // *История на българската литература*. Т. 2. *Литература на възраждането*. София: БАН.
- Георгиев 1965:** Георгиев, Ем. *Общо и сравнително славянско литературно познание*. София: Наука и изкуство.
- Георгиев 1962:** Георгиев, Ем. Паисий Хилендарски – между Ренесанса и Просвещението. // *Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962)*. Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от История Славянобългарска / Под ред. на Димитър Косев и др. София: БАН.
- Дойнов 1979:** Дойнов, Ст. *Българското националноосвободително движение 1800–1812*. С.
- Драгова 1972:** Драгова, Н. *Книга за Паисий*. София: Български писател.
- Енциклопедия 1997:** *Енциклопедия на българската възрожденска литература*. В. Търново: Абагар.
- Илиева 2012:** Илиева, Б. *Италия в културата на Българското възраждане*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски”.
- Киселков 1956:** Киселков, В. Сл. Партений Павлов. // *Проуки и очерти по старобългарска литература*. София: БАН, с. 384–398.
- Конев 1983:** Конев, Илия. *Българското възраждане и Просвещението (История, историческо съзнание, взаимодействия)*. София: БАН.
- Кратка 1967:** *Кратка българска енциклопедия*. Т. IV. София: БАН, с. 48.
- Мечев 1967:** Мечев, К. Целенасочен разказ. Поглед върху автобиографията на Партений Павлович в композиционно отношение. // *Лит. мисъл*, кн. 3, с. 92–101.
- Мигев 1966:** Мигев, Вл. Паисиевци преди Паисий. // *Нар. младеж*, №59, 11 март 1966.

- Мутафчиева 1984:** Мутафчиева, В. За развитието на автобиографичния жанр в нашата възрожденска книжнина. // *Лит. мисъл*, № 4, с. 35–51.
- Петканова 1974:** Петканова, Д. Раждането на автобиографията в българската литература. // *Хилядолетна литература*. София: Наука и изкуство, с. 247–255.
- Петров 1968:** Петров, П. Партений Павлович. (Познавате ли тези имена). / *Силистренска трибуна*, № 66, 8 юни 1968.
- Робинсон 1963:** Робинсон, А. Н. *Историография славянского возрождения и Паисий Хилендарски*. Москва.
- Тодоров 1962:** Тодоров, Н. Българо-гръцките отношения през XVIII в., отразени в Паисиевата история. // *Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962) : Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от История Славянобългарска* / Под ред. на Димитър Косев и др. София: БАН.
- Христов 1972:** Христов, Хр. *Паисий Хилендарски. Неговото име, жизнен път и дело*. София.
- Янев, Налбантова 2012:** Янев, С., Налбантова, Е. *Атлас на българската литература 1740–1877*. Пловдив: ИК Жанет 45.